

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ**

Збірник матеріалів

І Всеукраїнської науково-практичної конференції

12 грудня 2025 року

Київ 2025

Організаційний комітет:

Голова	Тетяна Марена, в.о. ректора МДУ, кандидат економічних наук, доцент;
Заступник голови	Світлана КАЛІНІНА, декан економіко-правового факультету, доктор економічних наук, професор;
Члени оргкомітету:	Вікторія ГРИГОР'ЄВА, завідувач кафедри права, кандидат юридичних наук, доцент; Юлія КАМАРДІНА, доцент кафедри права, кандидат юридичних наук, доцент; Аліна НАДЕЖДЕНКО, доцент кафедри права, кандидат наук з державного управління; Анна ПОЛІТОВА, доцент кафедри права, кандидат юридичних наук, доцент; Юлія КОВЕЙНО, доцент кафедри права, доктор філософії; Галина ТИХОМИРОВА, доцент кафедри права, кандидат юридичних наук, доцент

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет вченою радою економіко-правового факультету Маріупольського державного університету
(протокол № 5 від 24.12.25 р.)

П 68 Права людини в умовах воєнного стану: прикладний аспект: зб. матеріалів І Всеукр. наук.-практ. онлайн конф., м. Київ, 12 груд. 2025 р. / за заг. ред. Т. В. Марени.– Київ : МДУ, 2025.– 201 с.

Збірник містить матеріали І Всеукраїнської науково-практичної онлайн конференції «Права людини в умовах воєнного стану: прикладний аспект», яка відбулася 12 грудня 2025 року в Маріупольському державному університеті. Посвідчення №611 про реєстрацію проведення заходу від 11 вересня 2025 р. в ДНУ «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» (УкрІНТЕІ)).

У матеріалах висвітлюються особливості реалізації прав людини в умовах воєнного стану за напрямками: права людини крізь призму сучасних викликів і загроз; міжнародні стандарти та практика Європейського суду з прав людини щодо воєнних конфліктів; кліматична справедливість та права майбутніх поколінь.

Видання адресоване науковцям, викладачам, аспірантам та здобувачам вищої освіти, а також усім, хто цікавиться проблемами реалізації та захисту прав людини в умовах воєнного стану в Україні.

У збірнику максимально точно відображається авторська орфографія та пунктуація. Редакція не несе відповідальності за авторський стиль тез, опублікованих у збірнику.

кадастру, реєстрів і сервісів Міністерства юстиції та інших інформаційних систем [8, с. 204-205]. Тобто частково згадане право громадян обмежується.

З урахуванням викладених лише окремих аспектів основних екологічних прав громадян в Україні та забезпечення можливості їх реалізації в умовах дії правового режиму воєнного стану можна зробити деякі висновки. По-перше, деякі з екологічних прав громадян на практиці не можуть бути реалізовані в сучасних умовах, а окремі – обмежуються, в тому числі і підзаконними нормативними актами. По-друге, основні екологічні права громадян мають бути забезпечені в Україні навіть в умовах введення воєнного стану та необхідності відбиття російської агресії. По-третє, уповноважені суб'єкти мають фіксувати вчинені екологічні та інші правопорушення, встановлювати розмір заподіяної шкоди, щоб була можливість її відшкодування у подальшому. По-четверте, потрібно враховувати положення міжнародного екологічного законодавства, ратифікованого Україною, та вдосконалювати вітчизняне в частині екологічних прав та їх забезпечення. По-п'яте, вивчення проблематики екологічних прав та забезпечення їх реалізації може стати предметом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел:

1. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики на період до 2030 року: Закон від 28 лют. 2019 р. № 2697-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>.
2. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
3. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон від 25 черв. 1991 р. № 1264-XII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон від 19 лист. 1992 р. № 2801-XII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.
4. Про систему громадського здоров'я: Закон від 06 верес. 2022 р. № 2573-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#n840>.
5. Про стратегічну екологічну оцінку: Закон від 20 берез. 2018 р. № 2354-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text>.
6. Злочини війни проти довкілля: питання не лише України, а й усього світу. Збитки довкіллю від війни. *Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України*. URL: <https://mepr.gov.ua/zlochyny-vijny-proty-dovkillya-pytannya-ne-lyshe-ukrayiny-a-j-usogo-svitu/>.
7. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації»: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 берез. 2022 р. № 326. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>.
8. Шемшученко Ю. С., Гриньо Д.Д. Деякі аспекти обмеження екологічних прав і свобод людини під час дії правового режиму воєнного стану в Україні. *Часопис Київського університету права*. Київ, 2023. № 4. С. 203-207.

Камардіна Ю.В.,

к.ю.н, доцент, доцент кафедри права
Маріупольського державного університету
<https://orcid.org/0000-0002-2295-5559>

ВПЛИВ ЗМІН КЛІМАТУ НА НЕРІВНІСТЬ ДОСТУПУ ДО ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ МІЖ КРАЇНАМИ ТА СОЦІАЛЬНИМИ ГРУПАМИ

Ключові слова: клімат, кліматична справедливість, соціальна вразливість, глобальна нерівність, сталий розвиток, екологічна політика, кліматична міграція, соціально-економічні наслідки кліматичних змін, права людини та клімат.

XXI столітті зміна клімату стала не лише екологічною, а й соціально-економічною проблемою глобального масштабу. Її наслідки відчувають усі країни світу, проте рівень впливу є нерівномірним. Країни з високим рівнем доходу мають змогу інвестувати в адаптацію, захист інфраструктури та розвиток «зеленої» енергетики. Натомість бідні регіони, зокрема держави Глобального Півдня, стикаються з посухами, нестачею води, зниженням урожайності та зростанням ризику продовольчих криз. Так виникає явище кліматичної нерівності — ситуація, коли наслідки змін клімату поглиблюють економічну та соціальну нерівність як між країнами, так і всередині них.

Зміна клімату безпосередньо впливає на доступ до основних природних ресурсів — води, ґрунтів і енергоресурсів. У багатьох регіонах світу посилюються посухи, що призводить до дефіциту питної води та зниження врожайності. Наприклад, у країнах Африки на південь від Сахари зміни клімату загрожують сільському господарству, від якого залежить більшість населення. Водночас розвинені держави мають фінансові й технологічні можливості для зрошення, впровадження стійких сортів рослин або імпорту продовольства. Таким чином, кліматичні виклики посилюють розрив між «багатими» і «бідними» регіонами.

У межах окремих країн кліматична нерівність також проявляється. Найвразливіші групи населення — фермери, мешканці прибережних або посушливих територій, корінні народи — часто не мають доступу до сучасних технологій адаптації. Їхні громади першими стикаються з втратою засобів до існування та вимушеною міграцією. Це створює нові соціальні проблеми, включно з конфліктами за землю, воду та інші ресурси.

Парадоксально, але країни, що найбільше потерпають від змін клімату, внесли до глобальних викидів парникових газів найменший вклад. Саме тому питання кліматичної справедливості набуває все більшого значення у міжнародній політиці. Світова спільнота намагається знайти механізми фінансової підтримки бідніших держав, сприяти розвитку екологічно стійких технологій і забезпечити справедливий перехід до «зеленої» економіки.

Зміна клімату безпосередньо впливає на доступ до основних природних ресурсів — води, ґрунтів і енергоресурсів. Наприклад, у розділі «Water» звіту Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) зазначено: «There is high confidence that the effects of climate-change induced water insecurity are not evenly felt across populations. Particularly vulnerable groups are women, children, disabled and Indigenous Peoples whose ability to access adequate water is limited and varies across race, ethnicity and caste». «In 2017, approximately 2.2 billion people lacked access to safe drinking water, and roughly 4.2 billion people could not access safe sanitation»[1].

Ці дані чітко ілюструють, що нерівність у доступі до водних ресурсів вже існує й підсилюється кліматичними змінами.

У країнах Африки, Азії та Латинської Америки зміни клімату загрожують сільському господарству, від якого залежить більшість населення. Як зазначає Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) у своєму звіті «The Unjust Climate»: «While climate change is a global crisis, its effects on countries, people and communities are highly unequal. Those who have contributed the least to climate change bear the most burden, experiencing its severest impacts and lacking access to the resources, services and opportunities needed to adapt and survive» Звіт базується на даних більш ніж 109 000 домогосподарств у 24-х країнах за 70 років метеоданих [2].

У межах окремих країн кліматична нерівність також проявляється: найбільш уразливі групи — фермери, мешканці посушливих чи прибережних територій, корінні народи — часто не мають доступу до сучасних технологій адаптації. У звіті IPCC зазначено: «Poor people and their livelihoods are especially vulnerable to climate change because they usually have fewer assets and less access to funding, technologies and political influence. ... Climate change impacts tend to worsen inequalities because they disproportionately affect disadvantaged groups» [3]. Це означає, що однаковий кліматичний шок (наприклад, повинь чи посуха) має набагато тяжчі наслідки для малозабезпечених, ніж для заможних.

Соціальні наслідки нерівного доступу до ресурсів великі: міграція, конфлікти за землю та воду, зниження продовольчої безпеки. Наприклад, згідно з даними United Nations

Development Programme (UNDP): «Top 10 % of society own 33 % of the resources while the bottom 40 % own 16.4 % of the resources» [4]. Ця нерівність у розподілі ресурсів створює додаткові бар'єри для адаптації до змін клімату.

Отже, зміна клімату — це не лише питання екології, а й виклик для соціальної рівності та міжнародної солідарності. Подолання кліматичної нерівності потребує спільних дій держав, бізнесу та громадянського суспільства. Тільки через глобальну співпрацю можливо забезпечити, щоб природні ресурси залишалися доступними для всіх поколінь — незалежно від того, де вони живуть і які мають економічні можливості.

За даними Міжурядової групи експертів зі зміни клімату (IPCC), «Ефекти кліматично зумовленої нестачі води відчуються нерівномірно серед населення. Особливо вразливими є жінки, діти, люди з інвалідністю та корінні народи» [5]. У 2017 році близько 2,2 мільярда людей не мали доступу до безпечної питної води, а 4,2 мільярда — до належної санітарії. Це свідчить про глибоку структурну нерівність, яку поглиблює зміна клімату.

Звіт Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO) The Unjust Climate підкреслює: «Найбільше страждають від кліматичних наслідків ті, хто зробив найменший внесок у глобальне потепління» [6]. Ця тенденція проявляється і в межах країн: уразливі групи населення мають менше ресурсів для адаптації до стихійних лих і втрати засобів до існування. За оцінками UNDP, верхні 10 % населення володіють 33 % ресурсів, тоді як нижні 40 % — лише 16,4 % [7].

Україна, як і більшість країн Східної Європи, уже відчуває наслідки зміни клімату, що посилюють нерівність у доступі до природних ресурсів. За даними Світового банку, середньорічна температура в Україні за останні десятиліття зросла приблизно на +1,4 °C, що вже впливає на врожайність і водний баланс країни [8]. Близько 76,6 % усіх водних ресурсів надходить із територій сусідніх держав, а лише 23,4 % формується всередині країни, що створює залежність від зовнішніх факторів [9]. У розрахунку на одного мешканця — лише 1 000 м³ місцевого стоку на рік, що є одним із найнижчих показників у Європі.

Кліматичні зміни загрожують і аграрному сектору: за прогнозами, при підвищенні температури на +1,5 °C посуха може вразити до 41 % орних земель, а при +3 °C — до 77 % території країни (Phys.org, 2024) [10]. Південні області, зокрема Херсонська й Запорізька, ризикують втратити значну частину продуктивних земель.

Війна створює додаткові бар'єри для адаптації: понад 25 % сільських домогосподарств у 2023 році зменшили або припинили виробництво, а площі зрошення скоротилися на 13 % від довоєнного рівня [11, 12]. Отже, вразливі групи українського села зазнають подвійного тиску — від війни та кліматичних змін — що робить проблему кліматичної нерівності надзвичайно актуальною для державної політики.

Таким чином, кліматична нерівність — це не лише екологічна, а передусім соціальна проблема. Вона виявляє дисбаланс між тими, хто має ресурси для адаптації, і тими, хто зазнає найбільших втрат. Для України подолання кліматичної нерівності вимагає системного підходу: розвитку водозберігаючих технологій, модернізації іригаційних систем, підтримки малих фермерських господарств та інтеграції принципів «кліматичної справедливості» в державну політику. Тільки завдяки міжнародній співпраці, екологічній освіті й раціональному використанню ресурсів можна забезпечити справедливе майбутнє для всіх поколінь.

Список використаних джерел:

1. IPCC Sixth Assessment Report Impacts, Adaptation and Vulnerability. Chapter 4: Water. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/chapter/chapter-4/>
2. Socio Economic Research and Analysis (SERA). The unjust climate. [Електронний ресурс]. URL: https://www.fao.org/socioeconomic-research-analysis/resources/unjust-climate/en?utm_source=chatgpt.com
3. IPCC Sixth Assessment Report Impacts, Adaptation and Vulnerability. Chapter 8: Poverty, Livelihoods and Sustainable Development. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/chapter/chapter-8/>

4. Climate change, education, technology could fuel more inequalities – UNDP report. December 27, 2019. URL: https://www.undp.org/uganda/news/climate-change-education-technology-could-fuel-more-inequalities-undp-report?utm_source=chatgpt.com
5. IPCC. Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability. Working Group II Contribution to the Sixth Assessment Report [Електронний ресурс]. 2022. URL: <https://www.ipcc.ch/report/ar6/wg2/>.
6. FAO. The Unjust Climate [Електронний ресурс]. – 2023. URL: <https://www.fao.org/socioeconomic-research-analysis/resources/unjust-climate/en>.
7. UNDP. Climate Change, Education and Technology Could Fuel More Inequalities [Електронний ресурс]. 2023. URL: <https://www.undp.org/uganda/news/climate-change-education-technology-could-fuel-more-inequalities-undp-report>.
8. MDPI. Sustainability: Climate Change Impacts in Eastern Europe [Електронний ресурс]. 2023. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/15/13/10517>.
9. Rubryka. Україна втрачає водні ресурси через кліматичні зміни [Електронний ресурс]. – 20 липня 2025 р. URL: <https://rubryka.com/en/2025/07/20/ukrayina-vtrachaye-vodni-resursy>.
10. Phys.org. Sustainable Irrigation Critical for Recovery of Ukrainian Agriculture [Електронний ресурс]. – 3 липня 2024 р. URL: <https://phys.org/news/2024-07-sustainable-irrigation-critical-recovery-ukrainian.html>.
11. UN Ukraine. Rural Households Are Increasingly Affected by War — UN Survey [Електронний ресурс]. 15 червня 2023 р. URL: <https://ukraine.un.org/en/211461-ukraine-new-un-survey-shows-rural-households-are-increasingly-affected-war>.
12. The Academic. Ukraine's Agriculture Faces Dual Threats of Invasion and Climate Change [Електронний ресурс]. 9 серпня 2023 р. URL: <https://theacademic.com/ukraines-agriculture-faces-dual-threats-of-invasion-and-climate-change>.

Камінська Н.,

доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник відділу міжнародного права та права Європейського Союзу
Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-7239-8893>

БЕЗПЕКОВА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ ЯК ОСНОВА ПРАВОЗАХИСНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

Загалом проблематика функцій держави належить до тих, що становили і становлять предмет досліджень, у т.ч. їх загально-теоретичні, галузеві й прикладні аспекти, типологізація, правова основа та інституційні механізми реалізації. Звісно, спостерігається значна динаміка у системі функцій сучасної держави, з урахуванням, наприклад, євроінтеграційного курсу України, активної цифровізації, викликів і загроз воєнного стану тощо.

Варто зауважити, що у класичних дослідженнях, наприклад, Жан Боден у роботі "Шість книг про державу" обґрунтовував функції держави у контексті здійснення суверенітету, атрибутів суверенної влади, основних напрямів діяльності держави для забезпечення суспільних потреб та підтримки порядку [1]. М. Вебер відзначав специфіку реалізації функцій держави, звертав увагу на "раціональну легальність", державну політику в умовах раціональної і правової держави; Т. Гоббс у "Левіафані" та інших працях зосереджувався на державі як результаті суспільного договору, де громадяни погодились на передачу частини власних прав і свобод в обмін на безпеку, її гарантії й захист, від чого у принципі залежить порядок і стабільність у державі [2, с. 142]. Зрештою, широкий підхід характерний для наукових позицій Г. Кельзена при трактуванні держави як правового порядку, її функцій як